

(Редакция экономикада отдельн анал таһаарыгыта)

Таатта улуунун Дьохсофон нэһилиэгин Боробул бөһүөлэгэр атырдыах ыйын 5 күнүгэр Саха Республикатын Правительствотын Председателин солбуйааччы Д.Ф.Наумов быһаччы көбүлээһининэн тыа сиригэр малларын кредиттээһин схематын чочуйан онорууну дүүллүһэр, быһазсар итинэн ол түмүгүнэн туох эмит биир сүрүннээх субэни-соргуну тобулар хайыскалаах "Төгүрүк остуол" тэрилиннэ. Урут манньк ис хоһоонноох кэпсэтии буола илигэ. Дмитрий Федосович бу түмсүү А.Е.Кулаковской – Өксөкүлээх Өлөксөй тэригэр буоругар түбэлтиэхтэ тэриллэбэтэбин аан тылыгар манньк быһаарда: Саха сириг тыатын сүөлү - ас иттэн олорор "типикиэй" дэриэбинэтэ эрэри, биир киһитигэр тиксэринэн савмай элбэх сүөлүлээх, савмай элбэх үүтү ыар уонна дохуоту аахсар. Ону тэһинэн үп-кредит тэрилтэлэрин кытта үлэлээһэр суола-иһэ мэлдьи аһаҕас, онон тыа сиригэр экспирименти бастакынан тэлэн, атын нэһилиэккэргэ холобур көрдөрөр кыахтаах диин талбыттарыгар киһи саарбахтаабат. Оттон Дьохсофон нэһилиэгэ тугунан тыһан, аһаан олорорун, төһө кыахтаабын тугунан нэһилиэк баһылыга Михаил Лукич Архипов ыстатыйатынан билсин. Онон биһиги чолпу кэпсэтиигэ киирэбит.

идэнтэйгэн тэр халаагүй байдлын спектрийн эрх буулсантай дүн хаачлах суух, тэр сирингэр үлэлний бүрээс, унутаг бары юм ирсэлээр.

– Бастахы Президентийт М.Е.Николаев эдэр специалисттар тыха сиригэр үлэһин тахсалларын көбүлүүр иннигитэн эдэр ыал хас олоһоннобу ахсын деиэ туттарга ылыыт иккэ согуллан иһиэхтээгин туһунан дыһал таһаарбытаах. Ол дыһал бүгүн үлэһирин кыахтаах дуо?

– Үлэлиир кыахтаах. Эдэрдэртэн бэйгэлэртэн тутулуктаах...

– Игидэй нэһилигээр Дабдиргээр бэйэбит кыахлытынан сайынгы уу ситимин тардынныбыт. Онно туск эмит үл бариллаа дуу?

– Биллэн туурар, үлүл-харчыбыт барытыгар тийибэт. Маннай Таатта урэх сүмүүнүн сытар бөлүөлөктөри ханчыһан баран, онтон сааһаттан үбүлөөһүн көдүлүнүсүнэ эрэ эрэнэриһипитин сөл.

Александр Гаврильевич ВАСИЛЬЕВ, "Туймаада"
УХАПК ГУП генеральный директор:

– Бишги компаниябыт харчы хомуйар үлэлзэх. Урукку саяларга тыва хаһаайыстыбатын тэрилтэлэригэр, тыва сириин иалларыгар 3 млрд. солк. суумалаах иэс-күүс бэршилгитин ирдэһэбин. Таатта улууна 54 мел. солк. үбү төннөрүөтхэк, ол иһигэр 34 мел. солкуобайа – бөдөрдө ааспыт иэс. Чочку Баробулу илан хөрөр буоллаха, “Победа” кооператив 700 тыһ., “Лэкиэс” бааһынай хаһаайыстыбата 250 тыһ. солкуобай иэстэхтэр. Государствога иэс төннүөтхэк. Биһиги кредиттэ бырыһыана 3-тэн 6-га эрэ дээр, баантан ордукулут ол. Эдэр ыал 3 оҕолорунуе кредиттэ олоччу согулар. Мээһүн биир бааһынай хаһаайыстыба баһылыга: “Оччубуна үлэни тим оҕоломмута аахсыллар дуо?”, – диэн эри-ирдээтхэк туһулаастыта. Ол хаһаайыстыба суотугар аабыллыбат, иэс ылыт киһи бэйэтэ быһаччы төлөһөрө – сокуон ирдэбилэ. Оҕот “Победа” иһин төлөстөбүөз эрэ кредит ылар кыахтаабын” эстэһэбин.

Семен Семенович ИВАНОВ, "Туймаада-Лизинг" ЛК
ГЛУП генеральный директор:

— Республика тэтгэн хайзайыстыбатыг туһаныллар техника 60-70 бырыһыан эргэрдэ, элэйдэ. Инньэ гынан республика хайзайыстыбалара, тэрлэтэлэрэ, ыаллара сылга 300 мөл. солк. суумаларх сага техникаба, тэрлэгэ на -

Саха ыала төһө үбү-аһы үрүлүтүн сөптөөбүн
биир дэриэбинэ холобуругар көрөбүт.

адийлалар дийн барилгаан аздаагүй. Онон 400 мөл. солж. суумалаагы сайжаагалаан олоробуу эрээри, үбүн-хэчнээн дийн бигээгэгитиллэр итгэнгэн агаар. Сыл бэстакы агаарыгар 105 мөл. солж. суумалаах техниканы, ол иһигар 120 тракторы адаллыбт. Таатта улуһа лизинггэ 28467 тый. солж. суумалаах техниканы ылан туар, итгэнгэн 18860 тый. солж. суумалаага — болдоого ааспыт изс. Изни тэннэрүүгэ улуу-скут мөлөстүк үлээлээр дийн баары баарын агаар итгэнгэн. Бөрөбүл бөһүлээгэр быйыл бийигиттэн от охсордох кытай дьобус тракторын биһи уонна Россия КМЗ дьобус тракторын ик-кини ылыбккыт. Санга техниканы ылыннан бадалаах элбөк эбит. Сылга 61,5 мөл. солкуобай докуоттаах нэһилиэк изс ылар кыра-улахан эбит дийн илэ-чакчы итээбэйдийи. Манта иһнэ ыкса үлэ-лээгэ бэлэммит.

– Дорозбинэ барыта, техника иннэ дьон, куоракка кирир сүүбэ. Саха килинэ бэйэтэ тулган-хабан көрөн ыларын астынар. Милан-сырыы ороскуоттаах. Дьон кыһалбатын учуоттаан, улуууска барастабылтан тутуохкут дуо? – дьон кэпсэтинигэ Д.Ф.НАУМОВ кытта.

— Очигтуур техник снэгтэнд үүдэллэрийг тийэр. Билээхэ хүнгэ 200-300 киһа сылдыр. Таатта улууһа чугас. Ким наадалах күнүкэн кириэн чочу тухаа наадыйарын буларыг усулуубайа толоруу баар.

Пётр Станиславович КНУРЕНКО, РФ Сбербааным
Дьюкуускайдаагы отделениетын кредиттээһингэ отде-
лын тутаах инспектора:

– Битгий баамгүйг сүүлээрй бырыгана – 18. Отгон нэс 15
сүлгэ дээрэ бэрлэлгэн сэл. Докумуону хомуйуутан саллаллар
эрсээр, дынгийнэ, оннук уустук, ыгаанах ирдэби турбат. Тых
сиригэр дьон, үгэс курдук, дьизни бэйэлэрэ тутталлар. Ол ийин
бастатан, дьж тутулар сыанатын, сметатын ирдийбит. Ик
киһинэ, тутуу сыанатын 30 бырыгана үбүжн баар буолуох
таах. Үсүлүһүн, ыс ылааччы дохуотун бигэргэтэр докумуонаа
буолуостаагын ирдийбит. Серббаан “үрүн” дохуоту эрэ билинэр

Туганисын туганан, маных субэлэсһинири бизэбин. Биир диндээн киһи дуогабар оңорсоруугар эбии дохуот быһыытынаа кэргэни дохуотун ыланьылытын сол. Илэниэ "Эдэр дьыа кэр гэн" (30 саастыгар диэри) диниинэн дохуот улаатанарыныг эдэрэр чугас дьоннорун — төрөлүүттэрин, бииргэ төрөөбүттэрин дохуоттара холбонон 6 килгизэ диэри элбэттилизэ син. Исэ бол дьобун улатына оро төрөөлүнэ (3 сааһыгар диэри) аахсыллар. Кредит хааччылыныгытар мэккэлэлээчи киһи дохуотун, түс докумунун тустарынан ыспыраалкалары ирдийбит. Толукка биллигитэ аһах сүөлүнү, сыллыны ыартан туттунабыт. Муниципальнай тэриллэи эбэтэр республика биир эмгитсубьеһын мэккэ элэһинэ ээйиллэр. Эһизэ, дьа сиригэр, "Туймаада" ГУП мэк

ТИЭЛЭЭЧНИНЭН БУУЛУУН СӨП.

— Куораттан тѳа сиригэр тахсан хабар эйгэжэтин кэгэтинини хайдах былааннѳыг? Консультация биз- рэргэ филиал эбэтэр офис тэринизхит дуо? — дигэн Д.Ф.НАУМОВ ыйытта.

– Кансэс бу болгууоһу быһаарыахпыт дии санымын. Билингитэ, хомойуох иһин, тэя сиригэр кредиттээһинтэ специалист олус аһыйах.

— Дыкуусхайга киридээх даганы ый ханнык эрэ күнүгэр кэлээр дигэн төттөрү ытталлар ... — дигэн сазалаттан хомнуур сага иһилиннэ.

– Кырдык, ондук баар. Клиеммит олус элбэх буолан дыону уочараттан үлэлиргэ күһэллөбүт.

– Түүн сэтгэгээр элбэх ветеран, инбалинт баар. Кырдыгаскын дин из бээрэтээр кыһылаах. Оттон дэрибизнээ бюджет үлэлиттеринээс өсөө бгээ, ый айы ылар дохуоттаах билиги ара буолбат дуо?..

— Саяхнын хэрэгч аахныг бааз нэвчлүүрбат тулгттан кил-
лэрэр. Дяхтар 55, эр киш 60 саястарыттан кредит илаллара хар-
гыстанар. Ол эрээр, "тирэн турар килалданы толунуу" дигни-
нэн дьобус суумалаары 2 сьлга дигри болдхкхтоон нэс бизрбит.

– Билиги, тая дьоно, баайбыт эрэ дин сүлүбүт буоллаҕа. Үүт-эт эмиэ туттаран харчылоһабыт эрэсэри, онтубут ий аайы кэл-бэтин баркэ биллэр. Билигин үрдүк үөрэх үксэ төлөбүрдээх буолла. Оҕолорубутун үөрэттэрэри иэс ыларбытыгар бу балаһыан-на тобо захсыллыа суоҕааҕый?

– Сөрбөөн ый аайы төлөнөр дохуоту ирдмир. Эпгитим курдук, ынак сүөһүрү ылыммалпыт. Тоҕо диэтэххэ, страховкалааһын тилигэ билигин даҕаны мөлтөхтүк ыйарар. Иленикитин сыйла-байа толукса сүөһүмү да ылар буолуохпут дии саныыбын. Биһиэхэ үөһөдирингэ андаан кредит бэриллэр. Онно хааччага дизин, оҕо үрдүттэн (күнүскүгэ) үөрэнэр буолуохтаах уонна траншынан бэриллэр. Иленик түбэлтэҕэ сээмэй судургула – “тирээч тураах кылганы толуктууна” изэ ылы.

— Ис биздир сумагыттан бырынан эмиз ылағут ...

БҮН

– Бийигд клиентнээ кредит үйлэр сууматылтан 1-2 бырыһыанын төлөттөрөбүт. Ол – баан практиката. Бизинэс кыра. Атыттар 4 бырыһыанга тийиэ ылаллар.

Саргылана Васильевнз КАРПОВА, "Росгосстрах" Саха сиринээҕи филиалын директора:

– Кредит ыларга бааннар страховканы ирдииллэрэ сокуон. Кэлинги кэмгэ бу хайысханан тыа сиригэр үчүгэйдик

үлээсэн эрэгт. Таагта улуулугар филиаллахлыт. Сүөлүңү толук
ыларга холобур бээр. "СахаДаймондбан" Экстемге маллар
сүөлүлэрин толук ылан, бырырын 500 тын. солк. суумалаары из
бизирбит. Сүөлүңү страховкалааһынын биһиги компаниябы
эрэ дырыктанар. Тоҕо диэтэхэ, олус ночнооттоох. Ынах сүөлү сы
анатыттан 5 бырыһыанын төлөттөрбүт. Сүөлү өлүүтэ элбэх, сы
лан айыы тахса турар. Ол үрдүнэн халһаайыстыбалар, ыаллар "из
дээн биһигини тумар" диэбигини тутталларын киһи өйдөөбөт
Үөлүз-Драагы быйыл улаханнык халараннаа, элбэх сүөлү ууга
былдьанна. Биир эрэ киһи сүөлүтүн страховкалаһыт буолан би
эрдэ. Ити эрэрин, страховкалааһын тилигэ сайдан иһэр. Былыры
ын 160 мөл. солк. суумалаары хомуйбулуптуттан 30 мөл. солкю
байа тилкүбүсгэ барбыта.

Леонид Афанасьевич САМСОНОВ, "Россельхозбанк"
ААО Саха сиринээҕи филиалын директорын солбуйааччы

4. – Правительством туурасуутунан тариллан үлэлзбилип биир сыл буолла. Билингитиз үлэбит кээмэйэ кыра. 12 үлэлгиттэ экип. 150-ча мөл. солк. суумалаагы тиа хаһаайыстыбатын тарилталэригэр, бааһинай хаһаайыстыбаларга изс биэрдибит. Бирдиннээх дьону кытта үлэлэлэр боломуочууыбит суох. Эһилигиттан кэтэх хаһаайыстыбалаахтары кытта үлэлэлэрип буолуо 200 тыһ. солк. харчыга дьэри изс биэрэбит. Кредити хаачыйыыга техниканы, сүөһүнү, кэлэр үүнүүнү ылабыт. Трактортан уратыгэр страховканы ирдиипит. Хаһаайыстыба элбэк сүөһүлээк буолуларына, дохуотун берытэн көрдөрөр сөп. Очмогуна изс ылар кыамтата да үрдүкх эгэ. Хаһаайыстыба баантан кредит ыларыгар 100 тыһ. солк. суумага сыллаагы бырыһыана 18 буоларын уонна сүөһүтүн толук угар буолуларына, страховкага төлүүрүн аабыстахха биэрэрэ эмбээн таясар курдук. Кэтэх хаһаайыстыбалаахтары сүөһүгү буолуо дьэн сабакалдьыбын.

Василий Дмитриевич БОРИСОВ, "Холбос" РПОС Сэ
бизтин председателэ:

— Тийд дэгдэн дүгд тутгаар, техника атылахаар харч-ыг на
адыр. Урут 30-40 мал.солк.суумаба дизри кредит бизрэрбит
Билырын 4,5 мал.солк. суумалаады кэс бизрэдбит, "Холбоо" -
норуот байзын үбүн-харчыгын уган тэрийбит тэрилтэтэ. Уруук
"государство - "Холбоо" - норуот" дигэн схемаба эргилэн, кре
дити обуруот ашман, үтүгэн, этинэн төннөтөрөр буоллаха -
тэһе барар кыах бээр. Страховкалааһынга "Якутия" страхова
компанияны кыта үлээһөбит. Атын структуралар үү харьна
көрдүүлэр. Оттон билиги пайцктаахтарылгын табарына
тутабыт эбэтэр атылаан бизрэдбит. Таатта улууһугар 4 тыһын
пайцктаахлыт. Сыл түмүгүнэн республика үрдүнэн 69 тыһын
пайцктылыттар 2,5 мал. солк. суумаба барыспытын төлөбү
сгөдүбүт.

(Бүтүүтүн 2-с стр. көр)

Александр Николаевич ЯДРЕЕВ, туга хаһаайыстыба-
тын министриин бастагы солбуйааччы:

– Угсуурхүрнээсээ кылаарганы олорбут мэлдэх буолба-
тах. Кэскиллээх дьыаланы дүүллээн, санааны атастаһар, саҥа
һымалары көрдүүр сөп. Билигин үп-харчы эргимиз биллэрдик
тубуста. Ааспыт 4-5 сылы кытта тэҥини туттаха, тьа сирин дьоруу-
тар эрэл баар буолла. Агардас Боробулга сылга 61 мөл. солку-
бай харчы хамныыра даҕаны оһу туһулуур. Онон тьа сирин кэл-
эдиһиг туһанааччы эрэ курдук көрбөккө, кредиттир өтүүн эмиз
үрдүк чорботор сөп этэ. Тьа хаһайыстыбатын министрствотын
нүүнүндэ үлүстэргэ көмө үп кэлэ туар. 2002 сылтан ыла сьл
айы государство соботуолка үлэтин өйөөһүннэ 1,4 млрд. солку-
бай суумалаах үбү аһыар. МТС хайыскатынан эмиз көмө
ноһуулар. Ити эрээри, тьа нэһиликтэригэр үп кадьүстэстик
уһаналлыыта билигин даҕаны ситэтэ суох.

Министерство үп-кредит механизмдыг үлэлтэ
гылдыр. Харчынан уонна табаарынан кредиттээһин
ол минигэр лизинг) тиһиктэрэ тыа сириг олохтоохтору-
р кэбэс минигэр тыа сириг олохтоох кэрингээтэр.
Энэ сүөгүттэр, минигэр этилээтэрин. Кредитинг ко-
операцияны кууска тэриниһээтэ. Холобур, этиги нэһи-
лээтэрин 13 мөл. солк. суумаларх үп уу харчынан кимор.
Нэһиһээтэрин таһыммыгэр актив тэринэн, үбү-харчыны хиниһээ-
тэрингэр энэ бизнестэ хайа баһаар быйаарыаха сөл. Ик-
кисинэн, олохтоох сбербаны кытта биһгэр үлэлтээтэ. Нэһиһээ-
тэрингэр, дынгинэн, Правительство алын тутула барыта баар. Нэһиһээ-
тэрингэр бастатан дыно үлэнэн хаачыйыа уонна нэһиһээтэрин
экономикастын сайыннарыага төбөтүн үлэлтээтэ. Оччогуна
сүөгүттэр лаганы кууһааха.

Александр Павлович СЕМЕНОВ, Тын хаагайыстыба-
тын министрствотын социальнай сайдыга управлени-
ятын маамалыгын солбуйааччы:

— Тиа сиринг чааһынай дыкыи-уоту тутуу анал программаларга киирэн сылдьар. Ол курдук, Президент тиа сирин социальнай-экономическай сайыннарыга программатын, "Тиа сирин социальнай сайыннары" федеральнай программа уонна СР Үл-хааха министерствотын сунньуларынэн үбүлээһин көрүлүр. Биһиги ыһтар үлэбит 30 бырыһыан федеральнай субсидиянан үбүлээн, 40 бырыһыанын республикабыт бюджета уунар, онтон эрдубут 30 бырыһыанын дыах туттааччы бэйэтин ыаһынан төлөһөр. РФ былырын бу сылга 20 млн. солк. субсидияны биэрбитэ. Быһыл эмиз биир итинэ буолуо. Итинтэн билингги турутууан 8 млн. солкурбайа кэллэ. Барыта 105 дыах тутулартытан 15-ин үлэс киллэрдибит. Ол иһигэр Таатта улуулар 3 дыах тутуллар. Саамай чөлүөбүтэ 600 тыһ. солк. тутуулар. Ойон, омос көрдөхкө, дыах туттарааччы 200-чэ тыһ. солк. харчыны биһрдэ уу-дан биэрэрэ элбэх курдук. Маныаха Тиа хаһайыстыбатын мини-стерствотын линиятынан "Туймаада" компания нүгүө 10 сыллаах кредит борилларын туһаныаха сөл, сыллаабыта 3 бырыһыанга таһаһар.

Иккис хайнсахабыт – тэя нэһилиэтин нэлээх пууннарыгар сайын туһаныллар уу ситимин тэрдэ. Таатта уулуугар 3 объект хаачыт: Чөркөөхө, Кыйыга туһаа быһыл киллэрэистээхтэ. Эһиэ, Боробулга, сааланна эр. Убулээһинигар муниципальнай тэриллин ирээтэ – 900 тыһ. солк. харчы. Программан барыта 26 нэһилиэтин нэлээх пууһун, тулуутуулаабыттан 4 сиргэ киирдэ. Бу сыл иһинэн 16 бөлүөлүгэ сайынны уу ситиминэн хайаахаачыт.

Саалаттан улууус олохтоохторо ыйыталаһаллар:
 – Мин улууус киинигар үлэлиир, спорор оҕом дьыз туттарыгар
 саама олоһулуом син дуо?

– Программийн ирдэвгийн бичлэгийнхэн бичээч нь сирингэр, дэлгэрэнгүй (сөлөө) үзэлмнр эдэр специалист дэмэлэнригэр, тамаа онгшлуулал. Онон үлүүс киинэ халсыбат. Оттон эдэр киинэ

И К К И В Т Т У Т Т Э И
И Т Э Б Э Й С Э Р Б У О Л Л А Х Х А

БОРОБУЛ БӨНҮӨЛЭГИН БҮГҮННҮТЭ

М.АРХИПОВ, Дьохсоон нэһилиэгин баһылыг

